

ΟΣΟ ΔΕΝ ΚΑΤΑΝΟΟΥΜΕ ΤΟΥΣ ΟΡΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ, ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΟΠΟΙΟΥ ΕΙΜΑΣΤΕ ΕΜΕΙΣ ΟΙ ΙΔΙΟΙ, ΚΥΦΟΡΟΥΜΕ ΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΚΡΙΣΗ. ΚΑΙ Η ΕΠΟΜΕΝΗ ΚΡΙΣΗ ΘΑ ΄ΝΑΙ ΑΚΟΜΑ ΠΙΟ ΒΙΑΙΗ, Η ΟΡΓΗ ΑΚΟΜΑ ΠΙΟ ΤΥΦΛΗ, ΟΣΟ ΤΥΦΛΟΙ ΘΑ ΠΑΡΑΜΕΝΟΥΜΕ ΕΜΕΙΣ, ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΣΑΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Κάπως έτσι τέλειωνα την περασμένη επιφυλλίδα, με μια αίσθηση ματαιότητας, αφού το πρόβλημα δεν είναι αν μπορούμε να συνεννοηθούμε σε αυτόνομα όσα αν μπορούμε να εγκαταλείψουμε τα βολικά στερεότυπά μας, προκρούστεια κλίνη ή πόρτα κλειστή, διπλομανταλωμένη. Ότι η αγκίστρωση σ' αυτά (αν όχι αυτά καθαυτά) υποκρύπτει διαφορετικές ιδεολογίες είναι ίσως δεδομένο. Το ζήτημα τότε είναι αν πρόκειται όντως για ιδεολογίες, έστω διαφορετικές, ή για καθήλωση σε ιδεοληπτικά, μανικαιστικά σχήματα. Στην πρώτη περίπτωση, με διαφορετικές ιδεολογίες, μπορούμε ωστόσο να καταλήξουμε σε κοινή πολιτική, όπως γίνεται δηλαδή σε κοινωνία πολιτών, και όπως θα δούμε και στο τέλος: στη δεύτερη θα δαιωνίζε-

Γράφει ο Γιάννης Η. Χάρης
<http://yannisharis.blogspot.com>

ται ένας διάλογος κουφών. Ίσως γιατί τότε οι ιδεολογίες, αν και εφόσον, είπαμε, υπάρχουν, δεν είναι απλώς διαφορετικές αλλά διαμετρικά αντίθετες.

Κουφοί λοιπόν; τυφλοί; Το χειρότερο είναι όταν η τυφλότητα γίνεται ιταμός κυνισμού και φτηνή ειρωνεία, επίδειξη πνεύματος και ρητορικών σχημάτων, κουρελάκια να ντύσουν την αδυναμία να αρθρώθει πολιτικός και όχι ηθοπλαστικός και αστυνομικός λόγος.

Έτσι παρατηρήσαμε και τούτο το αξιοσημείωτο: έπειτα από την αμύχανη ή έμφρονη σιωπή απέναντι στα πρώτα, δραματικά γεγονότα, χύθηκε πολύ περισσότερο μελάνι, απαξίωση και χολή, σημειώθηκαν, τότε πια, και κοινές εμφανίσεις πνευματικών ανθρώπων, απέναντι πλέον σε ήπια μορφή, κυρίως συμβολικές πρωτοβουλίες, όπως οι παρεμβάσεις σε θέατρα, το πανό στην τηλεόραση, το άλλο στην Ακρόπολη κτλ.

Να καταλάβουμε όμως τι; Τίποτα περισσότερο από το ότι οι νέοι καταλαβαίνουν και βιώνουν αυτό ακριβώς που διαπιστώνουμε και εμείς:

– «την κρίση αυθεντίας των κεντρικών κρατικών πολιτικών θεσμών»

– «την ανήσυχη φθορά του δημοκρατικού ήθους, του ορθολογισμού...»

– ότι η ελληνική κοινωνία «έχοντας καταναλώσει το παρελθόν χωρίς να επενδύσει στο μέλλον, βρίσκεται [...] στο παροντικό κενό άλαλη», σε φάση που συμπίπτει με «το ιστορικό κενό που έχει αφήσει η μεταρρυθμιστική Αριστερά, σοσιαλιστική ή κομμουνιστογενής, από τη δεκαετία του '90 κι έπειτα».

Ποιο είναι το παράδοξο, ποια αντίδραση είναι παράλογη έπειτα από αυτές τις ευρύτερα κοινές παραδοχές; Παραδοχές που σκόπημα τις αντλή από επιφυλλίδα του Γιάννη Βούλγαρη η οποία δημοσιεύτηκε στο ίδιο φύλλο με την προηγούμενη δική μου (10/1). Έγραψα «σκόπημα», γιατί τα δύο κείμενα, ενώ διαφωνούσαν προγραμματικά, εκκινούσαν δηλαδή από διαφορετικές εκτιμήσεις, κάτι που δεν είναι άμοιρο ίσως ιδεολογίας, ουσιαστικά συνέπιπταν στο «διά ταύτα», ότι ο λόγος δεν μπορεί παρά να είναι πολιτικός, ότι ο λόγος ανήκει στην πολιτική. Διαφορετικά, μόνο προβοκατόρικο μπορεί να λειτουργήσει ο λόγος που ευδοκίμησε τις μέρες αυτές, ένας λόγος εγκλωβισμένος στην αυτοαναφορικότητά του, αυτιστικός εντέλει, εσπευστικός και αυτομάτως απολιτικός, και εν πάση περιπτώσει ατελέσφορος.

Ας δοκιμάσουμε να συνοψίσουμε: Με αφορμή τη

Οι προβοκατόρες εμείς (β')

ΑΠΟΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΑ

Ας θυμηθούμε και τον Ίταλο Καλβίνο:

«Η πραγματική απόσταση ανάμεσα στις δυο γενιές δίνεται από τα κοινά στοιχεία τους, τα στοιχεία εκείνα που υποχρεώνουν σε μια κυκλική επανάληψη των ίδιων εμπειριών, όπως παρατηρείται με τη συμπεριφορά των ζώων που μεταδίδεται σαν βιολογική κληρονομιά· ενώ τα στοιχεία που συγκροτούν την πραγματική διαφορά ανάμεσα σ' εμάς και σ' εκείνους είναι το αποτέλεσμα των αναπόφευκτων αλλαγών που η κάθε εποχή φέρνει μαζί της, δηλαδή εξαρτώνται από την ιστορική κληρονομιά που εμείς οι ίδιοι τους μεταβιβάσαμε, την αληθινή κληρονομιά για την οποία μονάχα εμείς είμαστε υπεύθυνοι...»

(Πάλμαρ, μετ. Ανταίος Χρυσόστομίδης, Αθήνα 1985, σ. 120 κ.ε.)

δολοφονία ενός 15χρονου μαθητή ξεσπούν εκτεταμένα επεισόδια, που εύκολα εκτρέπονται σε βανδαλισμούς, ενώ απλώνονται πέρα από το κέντρο της πρωτεύουσας, σ' ολόκληρη την πόλη, και σχεδόν ταυτόχρονα σε πλήθος άλλες πόλεις. Μπροστά στον εντυπωσιακό μεγάλο αριθμό όσων κατέβηκαν στους δρόμους, στην έκταση και την ένταση των επεισοδίων, ξένες εφημερίδες και αναλυτές αρχίζουν να μιλούν για κοινωνική εξέγερση· εμείς ψάχνουμε να βρούμε ποιος είναι κάτω απ' τις κουκούλες. Οι ταραχές και οι καταστροφές συνεχίζονται· εμείς ψάχνουμε κάτω απ' τις κουκούλες.

Ανοίγουμε τα παλιά τεφτέρια και εγχειρίδιά μας και διαβάζουμε, όσα λειψά μπορούμε πια ή μας συμφέρει να διαβάσουμε. Ποια είναι τα λειψά, και άρα ψευδή;

1. Εμείς «δεν φορούσαμε κουκούλα», «δεν ντρεπόμασαν να δείξουμε το πρόσωπό μας»: Όμως, φορούσαν κουκούλες, μαντίλια πιο παλιά, στα Ιουλιανά, στο Πολυτεχνείο εμείς, πιο πρόσφατα κράνη μοτοσικλέτας, απ' την άλλη οι Ζαπατίστας, οι Παλαιστίνιοι κτλ.

2. Εμείς δεν καίγαμε και δεν καταστρέφαμε, ούτε τράπεζες, και πολύ περισσότερο καταστήματα αθών πολιτών: Όμως και έκαigan και κατέστρεφαν, και τράπεζες και καταστήματα αθών πολιτών: και πρόπερι στα προάστια του Παρισιού, και στο Λος Άντζελες κ.α.

3. Εμείς είχαμε οράματα, συγκεκριμένα συνθήματα και αιτήματα. Κι όμως, πλάι στο «Ψωμί, παιδεία, ελευθερία» του Πολυτεχνείου, ανάμεσα στα βασικά συνθήματα ήταν ακόμα και το «Λαοκρατία» ή «Αναρχία».

Ούτως ή άλλως, το κατεχόμενη άτοπο είναι ότι απαιτούμε συγκεκριμένη ιδεολογική ταυτότητα και ομοιογένεια από τη νεολαία, θαρρείς και πρόκειται για συμπαγή, ενιαία ομάδα ή κοινωνική τάξη, κι όταν, κυρίως, απ' την άλλη, δεν υπάρχει συνεκτική ιδεολογία και ταυτότητα σε μακρόβιους πολιτικούς λ.χ. σχηματισμούς: από το ΠΑΣΟΚ, που συστεγάζει σοσιαλιστές, κεντρώους, αλλά και εθνικιστές,

Εμείς, λέει, «δεν φορούσαμε κουκούλα», «δεν ντρεπόμασαν να δείξουμε το πρόσωπό μας»: Όμως, φορούσαν κουκούλες, μαντίλια πιο παλιά, στα Ιουλιανά, στο Πολυτεχνείο εμείς, ή οι Ζαπατίστας, οι Παλαιστίνιοι κ.τ.λ.

από το ΚΚΕ, όπου συναγελάζονται σταλινικοί, εθνικιστές, θρησκόληπτοι κ.ά., ως τον πολυσυλλεκτικό και ό,τι μας πρόκύψει Συνασπισμό.

Όμως το μέγα διακύβευμα, ξεκινώντας ίσως ανάποδα, είναι ο ορισμός της ίδιας της κατάστασης, αφού έτσι φωτίζονται και αναλόγως ερμηνεύονται όλα τα παραπάνω: με τι είχαμε να κάνουμε εντέλει; Με απλή αναταραχή, κοινωνική έκρηξη, εξέγερση; Ίδου και πάλι τα λειψά μας:

4. Προπάντων όχι εξέγερση, αποφαίνεται ο καθένας με το εξεγερσιόμετρό του, μόνο οι φτωχοί και περιθωριοποιημένοι εξεγείρονται, όπως στα προάστια του Παρισιού ή στο Λος Άντζελες, ή -αμχανία εδώ- στον Μάι του '68. Ενώ τώρα, «επανάσταση του φραπέ», «αμφισβητιών του γλυκού νερού», «καλομαθημένων καβαλέδων» και γενικά αστόπαιδων, ερμηνείες όλες από τον όγκο λ.χ. των διαδηλώσεων, ακόμα και των καταστροφών, την έκταση και τη διασπορά σε τόσες πόλεις.

Ερμηνείες, κυρίως, που παραγνωρίζουν το νέο, καθοριστικό στοιχείο, πως η γενιά αυτή είναι η πιο αδιέξοδη, καθώς δεν έχει μπροστά της κάποια έκτακτη κατάσταση ή εκτροπή, π.χ. δικτατορία, που θα την πολεμήσει, και θα γυρίσει έπειτα σελίδα: τώρα σελίδα επόμενη δεν υπάρχει, η γη της επαγγελίας είναι αυτή, άλλη δεν έχει. Τους το λέμε άλλωστε εμείς οι ίδιοι και σε όλους τους τόνους, κι αυτή η επίγνωση μεγάλώνει την απόγνωση, άρα και την οργή.

Αυτό το νέο στοιχείο, λοιπόν, ακυρώνει από μόνο του όλα τα ερμηνευτικά μας σχήματα και εργαλεία. Κι ωστόσο, επιμένουμε.

Έστω όμως ότι δεν ήταν εξέγερση. Τι ήταν αυτή η γενικευμένη έκρηξη και η εφ' όλης της ύλης αμφισβήτηση;

Μα ακριβώς αυτό: εφ' όλης της ύλης αμφισβήτηση. Έπρεπε πια να το παραδεχτούμε πως δεν βρέχει, αλλά μας φτύνουν, εμάς, συλλήβδην, τη γενιά της εξουσίας πια, επικυρώνοντας αυτό που πρώτοι εμείς τους δείχνουμε, ότι δεν είναι παίξε γέλασε αυτό που προαιωνίως αποκαλείται χάσμα των γενεών, νομοτέλεια δηλαδή -απ' την οποία ούτε εμείς μπορούμε, αλίμονο, να ξεφύγουμε, αν όχι οι διανοούμενοι, διάολε η Αριστερά.

Επειγόντως πολιτική

Και τι βλέπουμε τότε μπροστά μας; «Ανεργία νεολαία», «απόστολους του μηδενισμού, του φθόνου και της μνησικακίας», λόγια αυτά πανευρωπαϊκών δασκάλων, με όρους εξόχως ηθοπλαστικούς και απολιτικούς, «μέρες του 33 στη Γερμανία», από τον θεολόγο πλην καθηγητή φιλοσοφίας, που ονειρεύεται σαν λύση έναν Πούτιν, «ελληνική Νύχτα των Κρυστάλλων», μια «εναγή [= καταραμένη, αναθεματισμένη] κατάσταση όπου [δρουν] ομάδες ξεκαπίστρωτων νεαρών», «απολιτιστους», «Ταλιμπάν», «παρανοϊκά φασιστοειδή» κτλ.

Το ξαναλέω: οι προβοκατόρες είμαστε εμείς. Εντέλει εκδικητικοί απέναντι σ' αυτούς που δεν μπορούμε να ελέγξουμε, ούτε καν να τους καταλάβουμε, να καταλάβουμε, επιμένω, το φαινόμενο, που σημαίνει να το αναγνωρίσουμε, για να μπορέσουμε έπειτα και να το αντιμετωπίσουμε. Έτσι, επιδιόμαστε σε έζορκα, και, αφελείς ταχυδακτυλοουργοί, εξαφανίζουμε πίσω από 'να κόκκινο πανί το πρόβλημα, πιστεύοντας πως αυτομάτως παύει τότε και εκείνο να υπάρχει.

Ίσως σπύχασαν τα πράγματα. Ίσως και μείνουν για καιρό κρυμμένα πίσω απ' το πανί. Μη θριαμβολογούμε γι' αυτό. Ακόμα κι αν απέτυχε η «ανονόμαστη», για να τελειώνουμε, κατάσταση, δεν σημαίνει πως δεν υπήρξε, ή πως δεν ήταν αυθεντική, και πολύ περισσότερο πως δεν θα ξαναυπάρξει.

Έτσι, καλείται επειγόντως η πολιτική. Και υπογράφω κάτω από του Βούλγαρη: «Η πολύπλοκη κρίση που αποκαλύφτηκε σε όλες τις διαστάσεις κινδυνεύει να ισοπεδωθεί και να κλειστεί στο αίτημα του νόμου και της τάξης. Θα ήταν τεράστιο λάθος που θα καθιστούσε ενδημική την ανάρθρωση βία και την ένοπλη τρομοκρατία. Τον λόγο πρέπει να έχει πλέον, όχι το συντηρητικό ανακλαστικό, αλλά η Πολιτική».

Η πολιτική στην Ελλάδα κατέβηκε στο σημείο μηδέν

«Χαλαρά» οι πάνω; «Μπάχαλο» οι κάτω

Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΧΩΡΑ-ΡΗΜΑΔΙΟ. ΣΑΝ Ο ΧΡΟΝΟΣ ΝΑ ΕΧΕΙ ΠΛΑΙ ΠΙΣΩ. ΤΟ 2004 ΜΟΙΑΖΕΙ ΜΕ ΣΤΙΓΜΗ ΟΝΕΙΡΟΥ. ΟΙ ΣΧΟΛΙΑΣΤΕΣ ΑΝΑΤΡΕΧΟΥΝ ΣΤΟ 1995, ΣΤΟ 1988-89, ΣΤΟ 1985, ΓΙΑ ΝΑ ΒΡΟΥΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΕΣ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΕΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΕΚΤΡΟΧΙΑΣΜΟΥ. Ο Γ. ΑΛΟΓΟΣΚΟΥΦΗΣ ΔΙΕΚΔΙΚΕΙ ΕΠΑΞΙΑ ΤΟ ΕΠΑΘΛΟ ΤΟΥ ΠΙΟ ΑΠΟΤΥΧΗΜΕΝΟΥ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ, ΑΛΛΑ ΤΟ ΤΕΛΜΑ ΣΤΟ ΟΠΟΙΟ ΕΧΟΥΜΕ ΒΥΘΙΣΤΕΙ, ΤΟΝ ΥΠΕΡΒΑΙΝΕΙ. Η ΚΡΙΣΗ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΜΟΝΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ, ΑΛΛΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ

Η απουσία ισχυρής κεντρικής βούλησης, στόχου και σχεδίου, έχει οδηγήσει στον σημερινό εκτροχιασμό. Οι πολίτες στέκονται αμφίθυμα στην προοπτική των πρόωρων εκλογών, καθώς δεν τους αρέσει αυτό που υπάρχει, αλλά δεν εμπιστεύονται από μέσα τους αυτό που έρχεται

που προτείνω είναι ότι στην Ελλάδα, ή σε παρεμφερείς χώρες, η βλάβη λόγω αυτής της απουσίας εκδηλώνεται ταχύτερα και κοστίζει ακριβότερα. Η εξήγηση βρίσκεται στον ιδιαίτερο ρόλο του κράτους και της πολιτικής, ή σωστότερα στη μορφολογία των σχέσεων κράτους - κοινωνίας πολιτών.

Από την ιστορική πολιτική κοινωνιολογία (Μ. Μαρξ) έχει προταθεί μια χρήσιμη διάκριση δύο όψεων της κρατικής εξουσίας και αποτελεσματικότητας. Με απλούς και εύχρηστους όρους μπορούμε να την πούμε *κεντρική-συγκεντρωτική* και *συντονιστική*. Μπορούμε να ορίσουμε την πρώτη ως την ικανότητα του κράτους να προσανατολίζει και να καθοδηγεί την κοινωνία των πολιτών, υποδεικνύοντας στόχους και αναλαμβάνοντας δράσεις που δεν είναι αποτέλεσμα καθιερωμένων διαπραγματεύσεων με ομάδες και επιμέρους συμφέροντα. Η δεύτερη, αντίθετα, είναι η θεσμική ικανότητα του κεντρικού κράτους να διεισδύει στην κοινωνία των πολιτών και να φροντίζει με τους θεσμούς του, με διαπραγματεύσεις και συμβιβασμούς, την εφαρμογή των συλλογικών αποφάσεων. Είναι άσκηση της εξουσίας μέσω της κοινωνίας. Είναι συλλογική εξουσία την οποία συνδιαμορφώνουν, με άνιση βεβαίως ευθύνη, δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς. Αυτή η συντονιστική ικανότητα του κράτους

αποκτά καθοριστική σημασία στην εποχή που τα θέματα και τα προβλήματα των χωρών είναι πρωτίστως οικονομικού, κοινωνικού και πολιτισμικού χαρακτήρα, παρά «σκληρού» γεωπολιτικού-στρατιωτικού. Πόσω μάλλον που σε πείσμα των νεοφιλελεύθερων δοξασιών, το κράτος και οι εθνικοί θεσμοί εξακολουθούν να αποτελούν κλειδί για την επιτυχή πορεία της κάθε χώρας στον διεθνή ανταγωνισμό.

Ο βαθμός επιτυχούς άσκησης της συντονιστικής εξουσίας του κράτους ποικίλλει προφανώς από χώρα σε χώρα. Αρκεί να σκεφτούμε τον πρωταγωνιστικό ρόλο που έπαιξε το *αναπτυξιακό κράτος* (developmental state) στις χώρες της Ανατολικής Ασίας προκειμένου να πετύχουν το εντυπωσιακό «άλμα προς τα εμπρός» εκμεταλλευόμενες τη δυναμική της παγκοσμιοποίησης. Η επιτυχία ήταν αποτέλεσμα της ικανότητας των εθνικών κρατικών θεσμών να σχεδιάζουν μια μακροπρόθεσμη εξωστρεφή εθνική οικονομική στρατηγική, να κινητοποιούν την κοινωνία ώστε να προσαρμόζεται γρήγορα στις νέ-

ες συνθήκες, να συντονίζουν τη συνεργασία των δημόσιων με τις ιδιωτικές επιχειρηματικές δυνάμεις. Παρά τα φαινόμενα διαφθοράς και πελατειακών σχέσεων, το κράτος μπόρεσε να ασκήσει επιτυχώς αυτή τη συντονιστική λειτουργία γιατί είχε τις προϋποθέσεις να σταθεί ως αυτόνομος παίκτης μέσα στο πυκνό πλέγμα δημόσιου-ιδιωτικού στο οποίο εμπλεκόταν. Τέτοιες προϋποθέσεις ήταν π.χ. η πιεστική ανάγκη γεωπολιτικής ασφάλειας, η παράδοση μιας (αυταρχικής) αυτόνομης γραφειοκρατίας, η ύπαρξη εθνικών ελίτ με αναπτυξιακή ιδεολογία και βούληση να εκμεταλλευτούν τις ευκαιρίες της διεθνοποίησης. Τέτοιες προϋποθέσεις έλειψαν και λείπουν από άλλες χώρες (π.χ. της Λατινικής Αμερικής), όπως και από τη χώρα μας. Με αποτέλεσμα, η πυκνή σύμπλεξη δημόσιου-ιδιωτικού, κράτους-κοινωνίας πολιτών σε συνθήκες προχωρημένου εκδημοκρατισμού να καταλήγει στην υποταγή του δημόσιου συμφέροντος και της δημόσιας λειτουργίας στο ατομικό/συντεχνιακό συμφέρον, είτε του ιδιώτη είτε του δημόσιου υπάλληλου που εκμεταλλεύεται παράνομα τη θέση του. Η κατάσταση γίνεται τόσο χειρότερη όσο περισσότερο επικρατεί η κουλτούρα του ατομισμού και του καταναλωτισμού, η

Σε μια κοινωνία που δεν έχει αμορτισέρ, υγιείς πολιτικούς και κοινωνικούς αυτοματισμούς, θεσμούς με ιστορικά παγιωμένο κύρος, η «χαλαρότητα» των πάνω γίνεται «μπάχαλο» των κάτω

οποία διαβρώνει συστηματικά τις ηθικές προκείμενες της δημοκρατικής ζωής.

Η συντονιστική ανικανότητα του ελληνικού κράτους και η αιχμαλωσία του από τις ιδιωτικές/συντεχνιακές ομάδες παράγουν μια συστηματική τάση κοινωνικής εντροπίας. Αύξουσα αταξίας και ανομίας. Σε αυτό το έδαφος ανθούν η διαφθορά, το «αλισβερίσι», τα άτυπα δίκτυα «αλληλοεξυπηρετήσεων», μέχρι τις μεγάλες ή μικρές μαφίες που αυγατίζουν στις μέρες μας.

Γράφει ο Γιάννης Βούλγαρης

Ζούμε και πάλι μία κρίση χωρίς επίκεντρο, λέγαμε συζητώντας την παγκόσμια κρίση, προτού τα γεγονότα του Δεκεμβρίου να αλλάξουν προσωρινά την εθνική ατζέντα. Χωρίς επίκεντρο, με την έννοια ότι δεν υπάρχει ένας κεντρικός «κρίκος» που μπορούμε να τραβήξουμε ώστε να ανασυνταχθεί η χώρα. Η «κοινωνία» δεν έχει τον δυναμισμό να επιβάλει μια κατεύθυνση, ούτε να παραγάγει μια επαρκή συναίνεση για τις αναγκαίες τολμηρές μεταρρυθμίσεις. Η «πολιτική» από την άλλη, δεν είναι σε θέση να αρθεί στο ύψος τέτοιων πρωτοβουλιών και να αναπληρώσει τις ανεπάρκειες των κοινωνικών δυνάμεων. Μόνο ο *εξωτερικός καταναγκασμός* που ήδη υφίσταμεθα λόγω της παγκόσμιας κρίσης μπορεί να λειτουργήσει σαν μοχλός αναδιάρθρωσης των εσωτερικών δυνάμεων. Μόνο το *εξωτερικό σοκ* μπορεί να διαμορφώσει μια νέα εθνική πολιτική βούληση που θα απαιτήσει η Ελλάδα να μην υποβαθμιστεί στη νέα παγκόσμια και ευρωπαϊκή ιεραρχία.

Η πορεία ανασύνταξης θα είναι παρατεταμένη και επώδυνη. Η αιτία της οπισθοδρόμησης είναι εξ ολοκλήρου πολιτική και η ευθύνη βαρύνει την πενταετία Καραμανλή. Χαρακτηριστικό της ήταν η απουσία στόχου, σχεδίου και αισθήματος αποστολής, πέραν της διατήρησης της εξουσίας. Συνεπικύρησε και η κρίση του ΠΑΣΟΚ. Η πολιτική κατέβηκε στο σημείο μηδέν. Αυτός είναι ο λόγος που οι δημοσκοπήσεις και τα σκάνδαλα κατέλαβαν το κενό. Η δημόσια σφαίρα, απογυμνωμένη από το πολιτικό περιεχόμενο και το συλλογικό συμφέρον, κατακλύστηκε από υποκατάστατα: αριθμούς χωρίς κατεύθυνση, συσχετισμούς χωρίς ελπίδα.

Τάσεις εντροπίας

Οι πολιτικές ευθύνες είναι τόσο προφανείς που καθιστούν βαρετή την υπόμνησή τους. Μπορεί η σημερινή θλιβερή εξέλιξη να μας πει κάτι πέρα από το προφανές; Μπορεί να διδάξει κάτι περισσότερο για τον τρόπο που λειτουργεί η πολιτική ζωή και η κοινωνία μας; Νομίζω ναι. Αν το χαρακτηριστικό της πενταετίας ήταν η απουσία κεντρικής πολιτικής στόχευσης, σχεδίου και βούλησης, η σημερινή κρίση μάς δείχνει τη σημασία αυτής της απουσίας. Αυτονόητο; Ισχύει για κάθε χώρα; Ασφαλώς. Η υπόθεση

Σε αυτή τη συστηματική τάση κοινωνικής εντροπίας μπορεί να αντιδράσει η κεντρική-συγκεντρωτική λειτουργία του κράτους, δηλαδή, η ύπαρξη ισχυρής ηγεσίας (leadership) ή κεντρικής πολιτικής βούλησης με στόχευση, σχέδιο και επιμονή. Τότε διαμορφώνεται ένα πολιτικό-προγραμματικό πλαίσιο που περιορίζει, ανακόπτει, ή αντιστρέφει την εντροπία, δίνοντας ειρμό και προοπτική στους βασικούς θεσμούς και στα εθνικά κρίσιμα κέντρα εξουσίας. Σε ποιο θεσμικό-κοινωνικό «βάθος» θα φτάσει αυτή η κεντρική επιρροή εξαρτάται κάθε φορά από την ηγεμονική ισχύ, από τη συνοχή και τον βαθμό νομιμοποίησης τον οποίο έχει πετύχει η εθνική ηγετική τάξη που

Τι ζητούν οι πολίτες

ενσαρκώνει τη συγκεντρωτική εξουσία του κράτους. Πιστεύω ότι αυτή η θεώρηση των λειτουργιών του κράτους και της σχέσης κράτους - κοινωνίας πολιτών μπορεί να είναι χρήσιμη για να αναλύσουμε βαθύτερα περιόδους της μεταπολιτευτικής Ελλάδας με ισχυρό κεντρικό πολιτικό πρόταγμα (π.χ. του Κωνσταντίνου Καραμανλή, του Ανδρέα Παπανδρέου 1981-1987, του Κώστα Σημίτη) ασχέτως πώς τις αξιολογούμε. Σίγουρα πάντως, μας βοηθά να αντιληφθούμε κατ' αντιδιαστολή γιατί πληρώνη τόσο ακριβιά η χώρα τη «χαλαρή» διακυβέρνηση της σημερινής Ν.Δ. Σε μια κοινωνία

που δεν έχει αμορτισέρ, υγιείς πολιτικούς και κοινωνικούς αυτοματισμούς, θεσμούς με ιστορικά παγιωμένο κύρος, η «χαλαρότητα» των πάνω γίνεται «μπάχαλο» των κάτω. Έτσι, η απουσία ισχυρής κεντρικής βούλησης, στόχου και σχεδίου, έχει οδηγήσει στον σημερινό εκτροχιασμό. Οι πολίτες το αισθάνονται. Στρέφονται στο ΠΑΣΟΚ χωρίς όμως να είναι πεισμένοι. Στέκονται αμφίθυμα στην προοπτική των πρόωρων εκλογών, καθώς δεν τους αρέσει αυτό που υπάρχει, αλλά δεν εμπιστεύονται από μέσα τους αυτό που έρχεται. Για να πειστούν οι πολίτες

σήμερα δεν χρειάζονται «λεπτομερές πρόγραμμα», που συνήθως τεμαχίζει, επιμερίζει, στρογγυλεύει, εξατμίζει τις βασικές γραμμές. Και ασφαλώς γελάνε με τις υποσχέσεις ή τις ξύλινες κουβέντες. Αυτό που έχουν ανάγκη και θα ήθελαν να δουν, είναι μια ισχυρή κεντρική βούληση, με στόχευση και σχέδιο. Αποφασισμένη να το φέρει εις πέρας μέσα από τις συμπληγάδες της επόμενης διετίας. Όποιος ανταποκριθεί, θα καθορίσει την πολιτική ατζέντα και θα επιβληθεί για αρκετά χρόνια. Πάντως, η Ελλάδα δεν αντέχει νέα αποτυχία.

Ο Γιάννης Βούλγαρης διδάσκει στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου.